

BUZAWLARDA KINDIK GRIJASIN XIRURGIYALIQ JOL MENEN EMLEWDIŃ ABZALLIQLARI

Omirzaqov G.Sh., Bekmuratov K.R.

Samarqand mámleketlik veterinariya medicinasi, sharwashılıq hám
biotexnologiyalar universiteti Nókis filiali

Annotatsiya. Bul maqalada baspaqlarda ushraytuğın kindik grijasi keselliginiń etiologiyasi, keshiwi, klinik belgileri, diagnostikasi, emlew hám aldın alıw ilajları boyınsha ádebiyatlar analizi tiykarında mağlıwmatlar keltirilgen.

Kindik grijasi keselligi operaciya qiliw joli menen emlenedi. Kesellikti operaciya qiliwdin birneshe turli usillari bar bolip esaplanadı. Olardan en qolayli usili Gutman usili bolip bul usilda operaciya etilgen buzawlarda keselliktiń qaytalaniwi salistirmali turde az boladı.

Gilt sózler. grija, etiologiyasi, keshiwi, klinikalıq belgileri, emlew.

Summary. This article provides information on the etiology, course, clinical symptoms, diagnosis, treatment and prevention measures of umbilical hernia disease in calves based on literature analysis.

Umbilical hernia disease can be cured by surgery. There are several different ways to perform surgery for the disease. Among them, Gutman's method is the most suitable, and recurrence of the disease in calves operated by this method is comparatively less.

Key words. skin rash, etiology, course, clinical manifestations, treatment.

Kirisiw. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2022-jıl 28-yanvardağı PF-60 -san Pármanında 2022-2026 jıllarğa arnalğan jańa Ózbekstannıń rawajlanıw strategiyası Milliy ekonomikanı jedel rawajlandırıw hám joqarı ósiw pátlerin támiyinlew maqsetinde “Sharwashılıq azıq bazasın keńeytiw hám islep shıǵarıw” kólemin 1,5-2 ese kóbeytiw, sharwa malları bas sanın kóbeytiw hám ónimdarlıǵın asırıw boyınsha jańa joybarlardı ámelge asırıw názerde tutılğan.

Awıl xojalıq haywanlarınan joqarı hám sapalı ónim alıw ushin birinshi gezekte haywanlarda ushraytugin keselliklerdin aldın alıw hám olardi emlew júdá áhmiyetli bolip esaplanadı. Sebebi kesel haywanlardan joqari sapali ónim alıwdıń derlik ılaǵı joq. Haywanlar arasında infekcion, invazion, akusher ginekologik hám xirurgik kesellikler kóplep ushirap turadi. Bunday keselliklerdi óz waqıtında emlew ham aldın ala biliw veterinariya vrachlarına jukletilgen waziypa esaplanadı.

Kindik grijasi keselligi kóbinese kóp balalawshi hám jas haywanlarda ushiraytuğın kesellik. Kesellikten kelip shigatugin ekonomikalıq ziyan sezilerli darejede úlken boladi. Kindik grijasi haywannıń ishki organlar kindik atirapi perdesiniń pariyetal qabati menen birgelikte kindik tesiginen boslıǵınan teri astına yamasa basqa toqımalar arasına hám boslıqlarğa jılısıwına ayıladı [6].

Materiyal hám metodlar. Kindik grijalari awıl xojalıq haywanlarınan shoshqa balalari ham buzawlarda salistirmali turde kobirek ushiraydi. Kesellik

sebebli haywanlar ósiwden qaliwi, isheklerdiń qarın diywalı sirtina yaǵniy teri astına shıǵıp qaliwi, qarınıń tómeni bólegi asılıp qalawı hám as sińiriw sistemasiniń isten shıǵıwı áqibetinde haywan nabit bolıwı mumkin.

Etiologiyasi. Kindik tesiginen sharbı hám ishki organlardıń shıǵıp qalıwı kindik grijasi dep ataladı. Tuwma grija kindik tesiginiń pitip ketpewinen payda boladı. Keyinirek payda bolatuǵın grija qarın diywalınıń zaqım aliwi (zaqım jew, jıǵılıw hám taǵı basqalar) hám qarın ishki basımınıń artıp ketiwi sebepli kelip shıǵatuǵın kesellik bolip esaplanadı [7,9].

Kóp hámileli haywanlarda kindik grijasi payda bolıwınıń sebepleri: jatırdıń uzınlıǵına salıstırǵanda kindik isheginin qısqa, ásirese, jatır shaqlarınıń aldınǵı bólimlerinde jaylasqan hámilelerde, qarın diywalınıń sozılıwı, jańa tuwilg'an buzawlardıń kindik ishekegin jırtıp aliwi, ish qatıwı, diareya; qarın boslıǵı basımınıń asıwı hám basqa sebebler tasirinde kelip shıǵadı [6,9].

Keshiwi. Qarın boslıǵı basımınıń uzaq múddetli asıp bariwi parietal qarın perdeniń shıǵıwına hám ishki organlarda payda bolǵan tesikler yamasa jasalma túrde keńeytirilgen anatomik tesikler arqalı jılısıwına alıp keledi. Qarın perdesi qanshelli haretshen bolsa, grija qaltasınıń qalıplesiwi sonsha tez boladı. Buzawlardıń azıp ketiwi retroperitoneal toqımaldıń muǵdarınıń tómenlewine alıp keledi, bul bolsa qarın perdeniń jılısıwı hám grija qaltasınıń qalıplesiwin tezletedi [3,7].

Klinik belgileri. Kindik grijasında ishki organlardıń bir bólegi parietal qarın perde menen birge keńeygen kindik shenberin payda etedi. Ádetde palpatsiyada sheklengen awırıwsız isik hám grija shenberi anıqlanadı [7].

Kindik oblastında isik payda boladı, onıń oyıqshasında keńeygen kindik tesigi kóbinese bilinedi. Qaytarılatuǵın grijalarda grija qaltasındaki massani tesik arqalı qarın boslıǵına qaytarıp kirgiziwge boladı. Azıqlantiriwdan keyin grija kólemi úlkeyedi. Isheklerdi palpasiya qılǵanimızda prolapsasi menen peristaltikasi seziledi. Qaytarıp bolmaytuǵın grijalarda grija qaltasınıń massasin qarın boslıǵına qaytarıp kirgizip bolmaydı [2,6].

Diagnoz ham deferenzialy diagnozi. Kesellikti anıqlaw anamnestik hám klinikalıq maǵlıwmatlar tiykarında ámelge asırıladı. Biraq, qarın diywali aymaǵında basqa processler bolıwı múmkinligin esapqa alıw kerek. Sol sebepli grijalardı parıqlaw kerek: kindik, qarın grijalari hám olardıń kombinatsiyası; qaytarılatuǵın, qaytarılmaytuǵın hám strangulyatsiya etilgen kindik grijasi; abcess penen quramalılansqan kindik grijasi; kindik regioninde abcess; gematomalar; limfatik ekstrovasatlar; neoplazmalar; divertikulit; kindik granulomasi, prolapsus. Gematomalar, abcessler hám neoplazmalarda grija sheńberi bolmaydı hám isik quramınıń qarın boslıǵına qarap qaytip kiriwi guzetilmeydi. Sol sebepli, gumanli jaǵdaylarda, isiktiń diagnostik punkciyasi ámelge asırıladı [4,7].

Kindik regionında abcess sheklengen, domalaq, tez-tez awırıwlı, geyde ıssı isik, tawıq máyegi yaki ǵozanıń úlkenligi koleminde bolatuǵınligi menen xarakterlenedi. Onıń bekkemligi ózgeriwshen, geyde tıǵız boladı. Palpatsiya waqtında ısıp ketiw kemeyedi hám haywandı azıqlantiriwdan keyin ol ulkeymeydi. Diagnostik punkciyada krem tarizli irinli ekssudat anıqlanadı [6].

Operaciya usili menen emlew. Xirurgik kesel haywandı shalqansha jaǵdayda operaciya qılıw stolına jatqızıp fiksatsiya etiledi. Haywanǵa ulıwma

awırıwsızlantırıw, narkoz yamasa Magda usılı boyınsha qarın jumsaq diywali nervlerin ótkezgiwsheńlik yamasa infiltrasiya usılında 0,5% -3% li novokain eritpesi menen awırıwsızlantiriladi [1,9].

Operaciya texnikasi. Operatsiya qılıw maydanı mexanik islew beriledi. Grija qaltası ádetdegi usilda operaciyağa tayarlanadı hám qaringa birigip turǵan jerinen erkin qayshı menen ashıladı, ishekke jabisqan diywal dumaloq kesindi formasında kesiledi. Bul orında jabisip turgan massa shetleri boylap kesiledi hám ishekler menen birge qarın boslıǵına kiritiledi. Ashılǵan qalta ligatura menen baylanıladı hám grija sheńberine tigiledi. Eger grija qaltasınıń diywalları qalıńlasqan bolsa, tolıq amputatsiya etiledi hám Gutman usılı járdeminde grija sheńberi jabıladı [7].

Gutman usılı. Grija, yaǵnıy qarınıń ishki perdesi (qursaq perde), jáne onıń ishine túsken massa qarın boslıǵına grija awızı yamasa dárwazası arqalı tusiriledi. Keyininen grija qaltasın óz dárwazası arqalı qaytadan sirtqa shıǵarıp, onıń moyın bólegi ishek qısqıshı járdeminde qısılıp, artıp qalǵan grija qaltasınıń teri qatlamı kesip alıp taslanadı. Ishek qısqıshı járdeminde qısılǵan grija qaltası astınnan sabaq ótkerilip qalta moyni tigiledi. Tigilgen tigis astinan 2-3 sm tómengen túsip grija qaltanı kesip, odan keyin qisib qoyılǵan ishek qısqıshın bosatıp tıǵıw dawam ettiriledi [9].

Xirurgik aralasıwdıń barlıq usılları ushın fastsiya hám aponevrozlarga turaqlı tigis qollanıladı. Tigisler qollanılganda, jaraǵa antiseptik kukinler qollanıladı hám terge uzlikli tigis qollanıladı. Tigiw maydanı jaralari ushın aerezol preparatlari menen islew beriledi (terramitsin, ximiyalıq preparatlar hám basqalar). Operaciyadan keyingi ekinshi kúni haywanǵa sutkaliq dozaniń yarımı muǵdarında azıq beriledi, 4-5-kúni bolsa dieta normal jaǵdayǵa keltiriledi. 10-12 kúnnen keyin teridegi tigisler alıp taslanadı [5,7].

Kesellikti keltirip shigariwshi sebepler har turli bolǵanlıqtin aldın aliw ushin anıq bir sheshimdi duris dep korsetiw kiyin. Bıraq birqansha jollar arqali keselliktin kelip shigiwiniń aldın aliw mumkin. Birinshi gezekte ana haywanlardı jasalma uriqlantirǵanda nasilli buǵalardı tuwri tańlaw (aldın bul kesellik penen kesellenbegen bolıwı) zárúr, qarın salasında bolatuǵın mexanik tasirlerdin aldın alıw, buwaz siyirlardı toyimli azıqlar menen azıqlantiriw hamde olar buwazliq waqtında bir-biri menen dugisiwiniń aldın aliw kerek.

Juwmaqlaw. Kindik grijasi keselligi jas haywanlar arasında keń tarqalǵan, xojaliqlardıń ulken ekonomikalıq ziyan kóriwine alıp keledi. Keselliktiń kelip shıǵıwına haywanlardı saqlaw hám azıqlantırıw talaplarınıń buziliwi hám túrli tasirler áqibeti sebep bolıwı múmkin. Kesellikti waqıtınan aldın anıqlaw hám emlew boyınsha belgilengen ilajlardı alıp bariw buzawlardıń ósip hám rawajlanıwına úlken tásir kórsetedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Arziyev X.Y., Arislanbekov I.A., & Abatbaeva A.M. Qishloq xo'jaligi hayvonlarining kindik dabbasini operatsiya yo'li bilan davolash. образование наука и инновационные идеи в мире, (2023). 24(4), 54–57.

2. Dosumbetovich, A. S., & Komoladdinovich, K. S. (2021). New Effective Methods of Treatment of Persistent Infertility in Cows (*Corpusluteumpersistens*). *Academicia Globe*, 2(05), 37-41.

- 3.D.S. Vohidova “Veterinariya jarrohligi” Toshkent-2016.
- 4.Haben Fesseha Gebremeskell¹, Tamenech Bandaw¹, Isayas Asefa Kebede², Surgical Management of Congenital Umbilical Hernia in Cross-Holstein Friesian Calf. ¹ School of Veterinary Medicine, Wolaita Sodo University, P.O. Box: 138, Wolaita Sodo, Ethiopia
- 5.K. Manoj Kumar¹ and N. Mohammad Sharif². Surgical management of umbilical hernia in a buffalo calf – a case report. International Journal of Food, Agriculture and Veterinary Sciences ISSN: 2277-209X (Online) An Open Access, Online International Journal Available at <http://www.cibtech.org/jfav.htm> 2017 Vol
- 6.Т.А. Кашутина, С.Д. Ключков. – Саратов.Общая и частная хирургия: методические указания по выполнению лабораторных работ для специальности 36.05.01 – Ветеринария. изд-во ФГБОУ ВО «Саратовский ГАУ», 2017.
- 7.Т.Р.Лещенко, И.И.Михайлова. Грыжесечение у домашних животных: учебное пособие для практических Г91 занятий / Донской ГАУ; Персиановский: Донской ГАУ, 2021.
- 8.Xatamov, T. T., Xoliqov, A. A., & Avezimbetov, S. (2022). Forel balig ‘i jigaridan tayyorlangan “biostimvet” preparatini quyonlarning o ‘sish va ruvojlantirishiga ta’siri. *Agrobiotexnologiya va veterinariya tibbiyoti ilmiy jurnali*, 501-505.
9. Avezimbetov Sh., Xudoyorov R., Xamroyraev Sh. “Operativ xirurgiya va topografik anatomiya “ fanidan amaliy mashg’ulotlarni o’tkazish boyicha metodik qollanma Nukus-2023 y.
- 10.Таштемиров, Р., Даулетбаев, Н., & Мирзайев, С. Распространение болезней копыт у крупного рогатого скота в некоторых животноводческих хозяйствах самаркандской области. Евразийский журнал медицинских и естественных наук, (2022). 2(13), 45-49.
- 11.Tashtemirov, R. M., & Dauletbaev, N. P. U. (2022, October). Qaraqalpaqstan respublikasinda ayrim qaramalshiliq xojalqlarindaǵı tuyaq kesellikleriniń ushrasıw dárejesı. In International conferences (Vol. 1, No. 13, pp. 100-103).
12. Tashtemirov R.M. & Dauletbaev N.P. Feeding in postnatal ontogenesis of turkeys. *Ustozlar Uchun*, (2024). 1(1), 32–34. Retrieved from <https://pedagogs.uz/index.php/01/article/view/1618>
- 13.Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, Seypullaev Azamat Kutlymuratovich, & Dauletbaev Nursultan Paraxat ulı. Effective ways of treatment of hidden chronic endometritis in cattle in karakalpakstan. *Academicia Globe: Inderscience Research*, (2021). 2(05), 240–244.
- 14.Tashtemirov, R. M., Dauletbaev, N. P., & O’ktamov, A. Túyetawıqlardıń postnatal ontogenezindegi aziq racionı. *Research and education*, (2024). 3(4), 172-174.